

Mr. Zilka KUJUNDŽIĆ VEJZAGIĆ

**ĐURO BASLER VODEĆA OSOBA 20. STOLJEĆA
U RAZVOJU ARHEOLOGIJE PALEOLITIKA
U JUGOISTOČNOJ EUROPI**

Impresije o ljudima i pojavama trebalo bi zapisivati ustrajno kao i one o snovima. To znači odmah i uvijek. To znači: neprestano, a što je važno: točno i podudarno, s pažnjom uperenom upravo na zagonetno protjecanje likova, toliko prozirnih kao sjenke i toliko pahuljičavih kao pelud na vjetru što se trajno raspljinjuje iz pamćenja...

M. Krleža: *Dnevnik IV, Zagreb, 1977.*

Đuru Baslera upoznala sam osobno 1968. god., ali sam njegove znanstvene i stručne članke s velikom pažnjom iščitavala već u prvim godinama svoga studija arheologije, kad još nisam znala da ću se opredijeliti za izučavanje epohe paleolitika. Taj prvi susret dogodio se na neolitskom lokalitetu Obre kod Kaknja (Sl. 1). Iako se već od vremena toga arheološkog istraživanja nataložila prošlost, nisam ni do danas zaboravila svoje prve impresije o kolegi Đuri Basleru, jednom od velikana arheologije BiH. Među brojnim članovima ekipe Amerikanaca, Engleza i naših ljudi, Đuro se isticao i ne samo visinom i stasom, već i svojom neiscrpnom duhovitošću; bilo da je to u vrijeme rada, odmora ili zajedničkih objeda. Sve nas je uveseljavao: nekad na našem jeziku, češće na francuskom i njemačkom kojima je izvanredno vladao, a ponekad namjerno i na lošijem engleskom jeziku. Iza njegovih duhovitih dosjetki nazirala se složenost, bujnost i temperament личности, veliko znanje i raznovrsnost interesiranja, bio je to susret s jednim renesansnim čovjekom; s inteligencijom koju ne susrećete često, a kojoj ostajete privrženi do kraja, bez ikakvog interesa jer je to događaj koji na neki način obilježi i vaš životni put. Zaista, susret s Đurom Baslerom za mene, a i za mnoge druge, uvijek je bio veliki događaj.

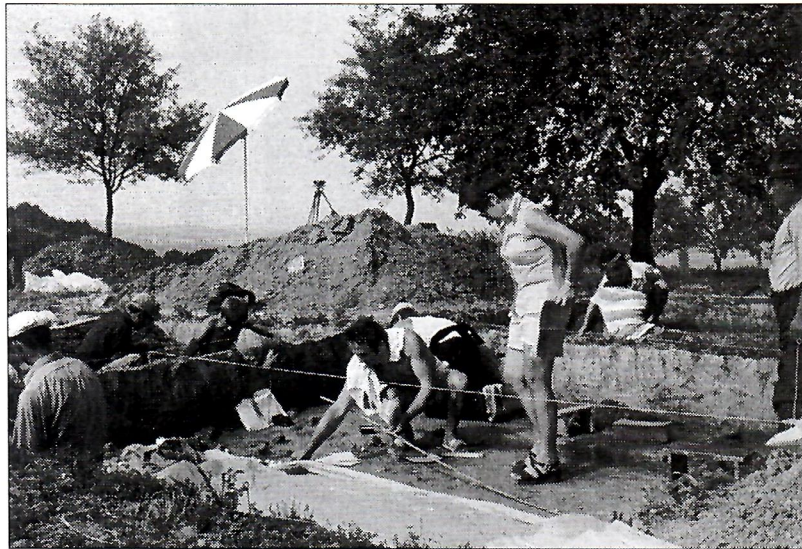

Sl. 1.
*Đuro Basler
na terenskim
istraživanjima
neolitskog naselja
Obre kod Kaknja
1964. god.*

Prva paleolitska stanica u BiH otkrivena je 1949. god. na brežuljku Kamen u Makljenovcu kod Doboja. Đuro Basler, zahvaljujući svom znanju i izrazito snažnoj intuiciji naučnika, odmah je prepoznao značaj ovoga nalazišta, dok su druge kolege iz susjednih zemalja osporavale svaku mogućnost postojanja ostataka paleolitskih kultura na ovom prostoru. Našega barda to nije obeshrabilo, naprotiv, ovo nalazište dalo mu je poticaj da u sličnim uvjetima na nekom drugom mjestu potraži istovjetne arheološke objekte. Tako su započela dugogodišnja i obimna istraživanja u sjevernoj Bosni u porječjima Ukrene, Usore, Ljupljanice, Bosne, Vrbasa i Save, koja su izazvala veliki interes znanstvenika u svjetskim razmjerima. Đ. Basler je vrlo brzo shvatio, još tih davnih poratnih godina, da istraživanja paleolitskog čovjeka sjeverne Bosne trebaju biti interdisciplinarna, a da naše institucije u tom smislu nisu dovoljno razvijene, te da pomoć treba tražiti od kolega iz inozemstva kroz znanstveno-istraživačku suradnju. Taj nedostatak pomoćnih znanosti u našoj arheologiji usmjerio je Đ. Baslera na dugogodišnju suradnju, prije svega s institucijama u Francuskoj, koje su u to vrijeme imale najveće standarde u izučavanju epoha paleolitika. Razvojem arheologije, u metodološkom i tehničkom smislu, postupno su se javljali i značajni istraživački centri u Italiji, Engleskoj, Njemačkoj i SAD-u, tako da se znanstvena suradnja Đ. Baslera proširila i na ove zemlje.

Do kraja radnoga vijeka Đ. Baslera 1983. god. na području sjeverne Bosne otkriveno je preko 100 paleolitskih lokaliteta. U prvoj fazi terenski istraživanja od 1949. do 1958. god., iz objektivnih razloga suradnja je ostvarena samo sa stručnjacima iz Hrvatske i Slovenije, te s nekim institucijama u Srbiji. Naime, u Hrvatskoj i Sloveniji već je u to vrijeme bila razvijena kvartarna geologija i u okviru te discipline istraživane su i paleolitske kulture. Srećko Brodar, kvartarni geolog i paleolitičar iz Slovenije, profesor na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, bio je jedan od prvih suradnika Đ. Baslera na istraživanjima u porječju Usore. Ta suradnja dala je značajan poticaj daljem znanstvenom radu na problematici paleolitskih kultura na tlu BiH.

Negdje u vrijeme između 1959. i 1968. god. Đ. Basler organizira prva sistematska istraživanja paleolitskih lokaliteta u sjevernoj Bosni. Nekoliko godina geološke i paleopedološke poslove vodi Đuro Janeković, tada profesor na Poljoprivrednom fakultetu u Sarajevu, a kasnije taj rad nastavlja Karl Brunnacker, stručnjak za geologiju kvartara na Sveučilištu u Kölnu; palinološka istraživanja vodio je Gigov iz Beograda, a petrografske analize Jakob Pamić iz Sarajeva. Na istraživanjima na Visokom brdu u Lupljanici ostvarena je suradnja sa Sveučilištem u Michigenu iz Ann Arboru, koju je vodio J. Griffine i M. Wobst i s Kvartarnim institutom iz Bordoia, odnosno s jednim od najpoznatijih francuskih stručnjaka, geologom H. Lavilleom.

Sl. 2. Terenska istraživanja Đure Baslera paleolitskog lokaliteta Kadar kod Odžaka (1966.-1976.). Suradnja s Univerzitetom Kansas, SAD.

Otkrićem paleolitske stanice Kadar kod Odžaka 1965. god. (Sl. 2), zbog intaktnosti lokaliteta pružena je velika mogućnost za primjenu već razrađenih tehnika iskopavanja i najmodernije kabinetske obrade pokretnog materijala. Da bi taj značajan lokalitet dobio zasluženu znanstvenu valorizaciju, Đ. Basler se ponovno okreće međunarodnoj suradnji. Ovoga puta Baslerov dugogodišnji suradnik jest A. Montet-Whjte, profesor na Sveučilištu Kansas u Lawrenceu, u Sjedinjenim Američkim Državama. Suradnja je dala izvanredne rezultate koji su prezentirani u našim i svjetskim znanstvenim časopisima, te prezentirani na brojnim međunarodnim kongresima za prahistorijsku arheologiju. God. 1980. ova suradnja je nastavljena na opsežnim istraživanjima na lokalitetu Zobište u Detlaku kod Dervente. Zahvaljujući fizičko-kemijskim analizama pokretnog arheološkog materijala, koje su vršene u laboratorijima u SAD dobiveni su nesumnjivi podaci da je paleolitski čovjek živio u sjevernoj Bosne već prije 100.000 godina, tako da je to, za sada, jedan od najstarijih arheoloških lokaliteta na našem prostoru.

Usporedo s istraživanjima paleolitskih lokaliteta u sjevernoj Bosni, koja su od prvorazrednog značenja za bosansko-hercegovačku arheologiju, Đ. Basler je preuzeo istraživanja višeslojnog nalazišta Crvena Stijena kod Petrovića u Crnoj Gori u kanjonu Trebišnjice (Sl. 3). Terenska istraživanja

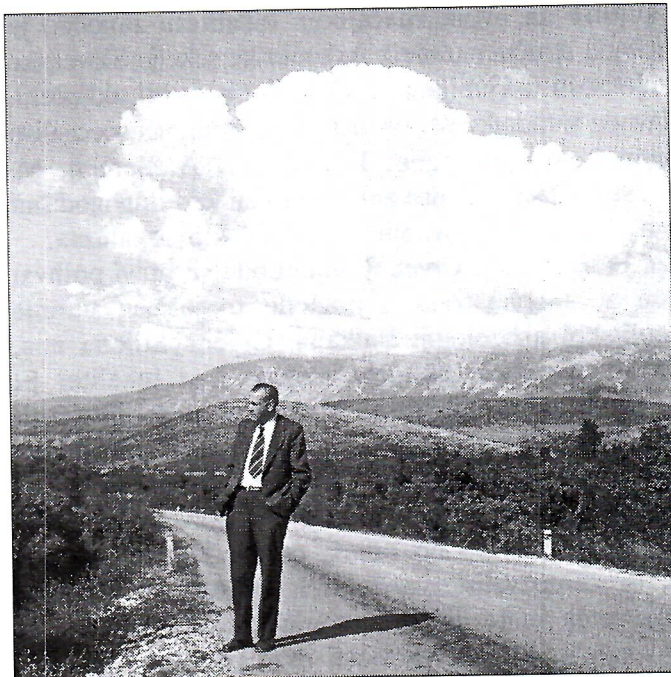

Sl. 3.
Đuro Basler na ulazu u pećinu Crvena Stijena u Crnoj Gori.

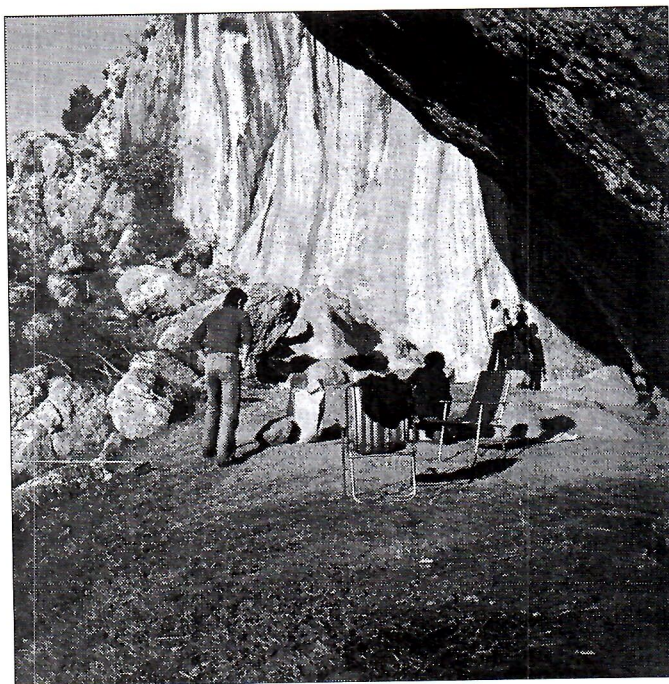
vezana za paleolitske kulture na ovom značajnom lokalitetu započeo je 1955. god. Mitja Brodar, tada stručni suradnik Arheološke sekcije Slovenske akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani. U istraživanja su bli uključeni, pored Đ. Baslera kao glavnog suradnika M. Brodara i odgovarajući specijalisti za pleistoensku geologiju i paleontologiju: I. Rakovec, A. Šercelj, M. Malez i K. Brinaker. Ovi stručnjaci i znanstvenici ostali su kao dugogodišnji Baslerovi suradnici i na drugim istraživanjima paleolitskih lokaliteta.

Terenska istraživanja Đ. Baslera u Crvenoj Stijeni bila su pravi pothvat u metodološkom smislu, a u znanstvenom pogledu to je bez sumnje najveći događaj u paleolitskoj arheologiji Balkana. Crvena Stijena ima, što se do sada zna, 20,30 m debele kulturne slojeve i uz lokalitet El Castillo u Španjolskoj, predstavlja paleolitsku stanicu s najdebljim kulturnim slojem u Europi. Istina, istraživanja ovdje nisu sasvim dovedene do kraja. Kontrolni slojevi predmsterijenskog doba namjerno su ostavljeni za neko kasnije vrijeme kada metode rada budu usavršenije i nije definitivno ustanovljeno je li se došlo do samog dna kulturnih sedimentata. Za dalje radove, uz znanstvenu znatiželju i hrabrost Đ. Baslera, bila su potrebna mnogo veća materijalna i tehnička sredstva, koja bi omogućila još neke spoznaje o dalekoj prošlosti ovih prostora. Ta želje nije se ni do danas ostvarila novim generacijama arheologa paleolitičara, iako su nedavno počela istraživanja u suradnji Filozofskog fakulteta u Beogradu i Sveučilišta iz Michigena, ali zasigurno, proći će mnogo vremena dok se pojavi još jedan stručnjak kova Đ. Baslera koji će od svog života utrošiti mnogo dragocjenih godina kopajući ovako složen i težak arheološki lokalitet. Kad god posjećujem Crvenu Stijenu, uvijek iznova, glasno se divim čovjeku koji je smogao snage i hrabrosti za jedan ovakav istraživački pothvat. Ovaj lokalitet sam za sebe i danas predstavlja točku pored koje se ne može proći pri proučavanju paleolitskog i mezolitskog doba Balkana i čitave južne Europe. U nekim pitanjima paleolitske problematike Crvena Stijena je jedna od ishodišnih tačaka za ta proučavanja.

Otkriće Crvene Stijene potakla je mnoga nova istraživanja u jugoistočnom Balkanu, a posebno na području našega krša. Već u ljeto 1976. otkriveno je paleolitsko prebivalište Badanj kod Stoca u Hercegovini (Sl. 4 i 5). Đ. Basler i arheologija BiH ponovno je u žiži interesiranja svjetske znanstvene javnosti. U Badnju je, pored bogatih kulturnih slojeva kasnog epigravetiena otkrivena gravura na stijeni (Sl. 6). Tada je naša zemlja ušla u krug europskih zemalja poznatih po ostacima paleolitske umjetnosti i za sada je još jedina u jugoistočnoj Europi koja raspolaže tako vrijednim spomenicima davne duhovne djelatnosti paleolitskog čovjeka.

Sl. 4.
*Đuro Basler
promatra okolinu
paleolitskog
nalazišta Badanj
kod Stoca
1975. god.*

Sl. 5.
*Početak
istraživanja
u Badnju
1976. god.*

Đ. Basler je više godina vršio istraživanja u Badnju uza suradnju sa stručnjacima iz inozemstva. Paleontološke analize su vršene kod V. Ložeka u Pragu, M. Maleza u Zagrebu i B. Sale u Ferrari, dok je geološke slojeve kvartara istraživao K. Brunnascker u Kölnu. Rezultati ovih istraživanja znatno su dopunili sliku života paleolitskog čovjeka na području krša u zaleđu istočnog Jadrana i dali značajan doprinos razvoju arheologije BiH, te njezinom ugledu u svjetskim razmjerima.

Svojim terensko-istraživačkim radom Đ. Basler je utemeljio istraživanje paleolitika u ovom dijelu jugoistočne Europe i osigurao temelje mnogim budućim arheolozima istraživačima, koji će se baviti ovom problematikom. Rezultate ovih opsežnih i dugogodišnjih istraživanja Đ. Basler je objavio u brojnim izvještajima, raspravama, studijama i monografskim djelima, koja su poznata i izvan naših granica i nezaobilazno su štivo za svakoga paleolitičara. Njegov profesionalni ugled i slava stečeni su, koliko pisanjem, toliko i predavanjima na međunarodnim kongresima, televizijskim emisijama i brojnim otvorenim tribinama. Sjajno je poznao literaturu, bio je rječit i jasan, i posjedovao je neuobičajenu sposobnost da u složenim problemima razlučuje bitno. I danas njegov lik iz repriza televizijskih emisija gledatelji doživljavaju kao upečatljivu ličnost s karizmatским svojstvima kao sliku čovjeka kome ima malo intelektualno ravnih.

Sl. 6.
*Gravura
na stijeni
u Badnju.*

Kao redaktor i autor I. knjige *Praistorija južnoslovenskih zemalja* Đ. Basler dao je veliki doprinos poznavanju paleolitskih i mezolitskih kultura na ovom širem području. Ta knjiga je jedino sveobuhvatno i prvo polazište za sve stručnjake koji se bave najstarijim periodima prahistorije, ne samo na prostorima bivše Jugoslavije nego i šire u jugoistočnoj Europi.

Osnovno područje znanstvenoga djelovanja Đ. Baslera bio je paleolitik, ali to njegovu bujnu ličnost nije sprječavalo da se vrlo intenzivno bavi i drugim oblastima arheologije i drugim znanstvenim disciplinama. Posebno je bio veliki poznavalac historije umjetnosti. Dao je veliki doprinos kao redaktor i autor prezentaciji arheoloških nalazišta i spomenika iz BiH u *Enciklopediji likovne umjetnosti* i *Likovnoj enciklopediji Jugoslavije*. Rječitost i izvanredan stil pisanja Đ. Baslera, te njegov elegantan pristup kulturi i danas privlači pažnju čitatelja u monografskom djelu *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do početka turske vladavine*.

Niz godina Đ. Basler radi na arheološkoj topografiji i tada je obišao gotovo sva krajeve BiH, evidentirao je i opisao više stotina nalazišta. Kao jedan od najpozvanijih stručnjaka radi kao član redakcije i autor mnogih pisani jedinica na realizaciji *Arheološkog leksikona Bosne i Hercegovine*, epohalnog djela Zemaljskog muzeja BiH, koje je izašlo iz tiska 1988. god. u povodu proslave stogodišnjice osnivanja ove značajne kulturne ustanove. Tako Đ. Basler, kao rijetko tko zaljubljen u Bosnu i Hercegovinu, još jednom daje ogroman doprinos poznavanju i ugledu nacionalne arheologije.

Devedesetih godina proteklog stoljeća Đ. Basler je, kao doktor arheološke znanosti i iznimno plodan stvaratelj u toj oblasti, bio predložen za člana Akademije znanosti i umjetnosti BiH. Prijedlog nije pozitivno riješen jer neki članovi komisije navodno nisu znali gdje je Đ. Basler provodio godine u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Ovakva opaska imala je veliku težinu u tadašnjoj političkoj stvarnosti. Odbijanje Akademije da postane njezin član Đ. Basler je doživio kao teški osobni poraz i uskoro je umro, te je sahranjen u svom rodnom Sijekovcu kod Bosanskog Broda. Ovo nije bio poraz Đ. Baslera, već poraz društva koje nije znalo procijeniti vrijednosti velikoga radnika i znanstvenika i prije svega velikoga sina BiH.